

Meten en Monitoren van de Kwaliteit
in de Kinderopvang van baby's en peuters

DEELRAPPORT 6

METHODOLOGIE VAN HET ZELFEVALUATIE- INSTRUMENT

MeMoQ is een samenwerking tussen
de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek UGent
Prof. Michel Vandenbroeck
en het Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs KU Leuven
Prof. Ferre Laevers

in opdracht van **Kind & Gezin**

Colofon

MeMoQ (Meten en Monitoren van de kwaliteit in de kinderopvang van baby's en peuters) is een onderzoeksproject in opdracht van Kind en Gezin.

MeMoQ is een samenwerking tussen de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek van de Universiteit Gent en het Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs KU Leuven.

Projectleiders: Prof. Michel Vandenbroeck (UGent) en Prof. Ferre Laevers (KU Leuven)

Onderzoekers: Mieke Daems (KU Leuven), Bart Declercq (KU Leuven), Hester Hulpia (UGent), Jeroen Janssen (UGent), Charlotte Van Cleynenbreugel (KU Leuven).

Gebruikersgroep: Voor de ontwikkeling van het zelfevaluatie-instrument konden we rekenen op de medewerking van een gebruikersgroep. We zijn bijzonder dankbaar voor hun bijdrage. De gebruikersgroep bestond uit: Neelke Dewulf (dienst Kinderopvang Stad Gent), Linda Govaerts (Felines), Heidi Desmet (GO! Kinderopvang en VierHoog), Sonja Cassiman (Kinderopvang Elmer), Anne-Marie Joos (Kinderopvang 't Patjoepelke), Mieke Houttekier (Kinderopvang Sprankel), Marina Degreef (KUL Kinderdagverblijven), Domien De Schrijver (Knisper VCOK), Laura Eeckeleers (Knisper CEGO vzw), Griet Suys (Leren@Vaart), Lisa Degrève (Partena Kinderopvang), Marie Lindemans (Vlaamse Gemeenschapscommissie), Wendy Cleys (vzw ballonnetje), Fleur Gauquie (XZEKOO Artevelde).

MeMoQ bestaat uit volgende deelonderzoeken:

- Het uitwerken van een pedagogisch raamwerk voor de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters
- Het ontwikkelen van een instrumentarium voor de wetenschappelijke meting van de pedagogische kwaliteit van de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters
- Een wetenschappelijke nulmeting bij een representatieve steekproef uit de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters
- Het ontwikkelen van een monitoring-instrument voor de pedagogische kwaliteit voor Zorginspectie
- Het ontwikkelen van een zelfevaluatie-instrument over pedagogische kwaliteit dat ook gebruikt kan worden voor pedagogische coaching.

Er zijn 16 deelrapporten die deel uitmaken van de rapportage over MeMoQ.

1. Het pedagogische raamwerk
2. Het instrumentarium van de wetenschappelijke nulmeting
3. Handleiding bij de wetenschappelijke nulmeting
4. Methodologie van het monitoring-instrument
5. Monitoring-instrument
6. Methodologie van het zelfevaluatie-instrument
7. Zelfevaluatie-instrument
8. Nulmeting: Methodologie van de nulmeting
9. Nulmeting: Welbevinden en betrokkenheid
10. Nulmeting: Emotionele en educatieve ondersteuning
11. Nulmeting: De omgeving
12. Nulmeting: Contextvariabelen
13. Nulmeting: De ouderbevraging
14. Samenvatting van de nulmeting
15. Normering
16. Technische bijlage

Dit rapport is het zesde deelrapport en beschrijft de ontwikkeling van het zelfevaluatie-instrument.

© 2016 Kind en Gezin – UGent – KU Leuven

Citeren uit dit rapport kan, mits correcte bronvermelding:

Janssen, J., Declercq, B., Daems, M., Hulpia, H., Van Cleynenbreugel, C., Laevers, F. & Vandenbroeck, M. (2016). *MeMoQ Deelrapport 6. Methodologie van het zelfevaluatie-instrument*. Brussel – Gent – Leuven: Kind & Gezin – UGent – KU Leuven.

Inhoud

Inleiding	4
1. Ontwikkeling van een proefinstrument	5
1.1. Uitgangspunten	5
Inhoudelijke overeenstemming met het inspectie en wetenschappelijk instrument	5
Extra aandacht voor omgaan met ouders en diversiteit	5
Verschillende methodieken toelaten	5
Modulair gebruik	5
Systematische zelfevaluatie	5
Verschillende gebruikers	6
1.2. Opbouw	6
Formulieren	6
Geen concrete verbetertips	7
Geen handleiding	8
2. Testfase	9
2.1. Gebruikersgroep	9
Opzet en samenstelling	9
Verwachtingen inzake ingebruikname en terugkoppeling	10
2.2. Synthese van de gebruikservaringen	10
Introductie en implementatie	10
Feedback van de gebruikers	11
3. Herwerking tot definitief zelfevaluatie-instrument	16
3.1. Opbouw van het definitieve zelfevaluatie-instrument	16
3.2. Toelichting bij diverse onderdelen van het instrument	17
Oriëntatie bij de start	17
Introductiepagina	18
Suggesties voor afname	18
Verkennen via stellingen	18
Verkennen via reflectievragen	18
Vaststellen	19
Actie ondernemen	19
Handleiding	19
3.3. Vormelijke aanpassingen	20
Luchtige en aantrekkelijke lay-out	20
Toegankelijk en wervend taalgebruik	20
Bijlagen	22
Bijlage 1 – Illustratie van evaluatieformulieren in het proefinstrument	22
Bijlage 2 – Samenstelling gebruikersgroep	27

Lijst met tabellen

<i>Tabel 1. Overzicht van dimensies en clusters in het proefinstrument.....</i>	6
<i>Tabel 2. Overzicht van de formulieren in het proefinstrument</i>	7
<i>Tabel 3. Illustratief voorbeeld van de omzetting van 'mogelijke initiatieven' naar reflectievragen</i>	8
<i>Tabel 4. Overzicht van de activiteiten van de gebruikersgroep</i>	9
<i>Tabel 5. Inhoud van de handleiding van het definitief zelfevaluatie-instrument</i>	19

Lijst met figuren

<i>Figuur 1. Illustratie van observatiefiche in het proefinstrument (deel 1)</i>	22
<i>Figuur 2. Illustratie van observatiefiche in het proefinstrument (deel 2)</i>	23
<i>Figuur 3. Illustratie van balansformulier in het proefinstrument</i>	24
<i>Figuur 4. Illustratie van actieplan in het proefinstrument</i>	25
<i>Figuur 5. Illustratie van evaluatie- en borgingsformulier in het proefinstrument</i>	26

Inleiding

Internationaal onderzoek benadrukt het belang van kwaliteitsvolle kinderopvang voor een goede ontwikkeling van kinderen. Kinderopvang van lage kwaliteit zou kinderen daarentegen eerder schade berokkenen. Gezien het maatschappelijk belang krijgt het idee van meten, bewaken en bevorderen van de kwaliteit van de kinderopvang steeds meer weerklank. Onderzoek uit de Verenigde Staten¹ en in 27 Europese landen² toont aan dat de kwaliteit van de opvang doorgaans hoger is in landen waarin de overheid hierin een rol opneemt. In deze landen zou ook de kwaliteitsdynamiek meer gestimuleerd worden.

Het bewaken en bevorderen van de kwaliteit valt in Vlaanderen onder de bevoegdheid van Kind en Gezin. Zij investeerden in het verleden reeds heel wat in de opvolging en bevordering van de pedagogische kwaliteit (bv. via de pedagogische beoordelingsschalen, KWAPOI en ZiKo). Het ontbrak echter aan een gedeeld kader voor zowel onderzoek, zelfevaluatie als inspectie van pedagogische kwaliteit in de héle sector van de voorschoolse kinderopvang (zowel in groeps- als in gezinsopvang). Om deze leemte in te vullen ging op 1 november 2013 het project 'MeMoQ' van start. 'MeMoQ' staat voor het 'Meten en Monitoren van de Kwaliteit in de Kinderopvang van baby's en peuters'. In dit driejarig project ontwikkelden we, in opdracht van Kind en Gezin, een visie op pedagogische kwaliteit (*via een pedagogisch raamwerk*³) en instrumenten om de pedagogische kwaliteit te meten (*via een wetenschappelijk instrument*⁴), te monitoren (*via een inspectie-instrument*⁵) en te bevorderen (*via een zelfevaluatie-instrument*).

In dit rapport beschrijven we de ontwikkeling van het zelfevaluatie-instrument. Voor de ontwikkeling van het zelfevaluatie-instrument konden we rekenen op de feedback en medewerking van de stuurgroep, de klankbordgroep en een gebruikersgroep van diverse potentiële gebruikers van een zelfevaluatie-instrument (o.a. (dienst)verantwoordelijken, pedagogische begeleiders, leidinggevendenden).

Het rapport bestaat uit drie delen, overeenkomstig met de verschillende ontwikkelingsfasen. In het eerste deel beschrijven we het ontwerp van de proefversie van het instrument. We behandelen daarbij achtereenvolgens het referentiekader van waaruit het proefinstrument vorm kreeg en de wijze waarop het instrument is opgebouwd. Het tweede deel bespreekt de testfase van het proefinstrument. Hierbij gaat de aandacht naar de gebruikersgroep die met het instrument aan de slag ging en de ervaringen die ze ermee opdeden. Welke wijzigingen het proefinstrument op basis van de feedback uit de testfase onderging, staat in het derde deel.

¹ Zie OESO (2006), *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care*, OECD Publishing.

² Zie Urban, M., Vandenbroeck, M., Lazzari, A., Peeters, J. & Van Laere, K. (2011). *CoRe: Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. A Study for the European Directorate-General for Education and Culture. Final Report*.

³ Het pedagogische raamwerk is te downloaden via de website van Kind & Gezin:

<http://www.kindengezin.be/kinderopvang/sector-babys-en-peuters/pedagogische-aanpak/pedagogische-raamwerk/>

⁴ Met het wetenschappelijk instrument werd een grootschalig onderzoek uitgevoerd naar de pedagogische kwaliteit in 400 verschillende leefgroepen in de Vlaamse voorschoolse kinderopvang. Het is de bedoeling om een dergelijke meting van de kwaliteit periodiek te herhalen, teneinde evoluties in de kwaliteit in kaart te brengen. Deelrapport 2 bevat meer informatie over het 'wetenschappelijk instrument'. De resultaten van de 'wetenschappelijke nulmeting' worden beschreven in deelrapporten 9 t.e.m. 14.

⁵ Meer informatie over de ontwikkeling van het inspectie-instrument is terug te vinden in deelrapporten 4 en 5.

1. Ontwikkeling van een proefinstrument

1.1. Uitgangspunten

Inhoudelijke overeenstemming met het inspectie en wetenschappelijk instrument

Het zelfevaluatie-instrument is inhoudelijk gebaseerd op de het inspectie- en het wetenschappelijk instrument. Dat betekent dat de zelfevaluatie betrekking heeft op dezelfde zes dimensies van pedagogische kwaliteit die vervat zitten in het inspectie en wetenschappelijk instrument. Wat onderzoekers in een wetenschappelijke meting vaststellen en inspecteurs tijdens een inspectiebezoek observeren, moeten opvanglocaties ook zelf kunnen vaststellen. We gebruiken in het zelfevaluatie-instrument eenzelfde taalgebruik als in het inspectie-instrument, o.a. om de toegankelijkheid van inspectieverslagen te vergroten.

Het inspectie-instrument, wetenschappelijk instrument en het zelfevaluatie-instrument zijn echter niet hetzelfde. Waar een wetenschappelijk instrument focust op representativiteit, het inspectie-instrument voornamelijk focust op (het al dan niet behalen van) minimale kwaliteit, streeft het zelfevaluatie-instrument naar maximale kwaliteit. De zelfevaluatie wil mensen in de praktijk niet enkel in staat stellen om zelf hun pedagogische kwaliteit te beoordelen, maar ook om kritische reflectie op gang te brengen, verbeteringsprocessen op te starten, deze te evalueren en waarborgen.

Extra aandacht voor omgaan met ouders en diversiteit

Het pedagogische raamwerk beschouwt de samenwerking met ouders en het respecteren van diversiteit als belangrijke opdrachten van kinderopvang. In het wetenschappelijk meetinstrument komen deze aspecten minder aan bod. Dat is niet verwonderlijk aangezien de afname van dat instrument strikt afgelijnd is in de tijd en een alomvattend oordeel over dergelijke kwesties niet gebaseerd kan zijn op een kortdurende observatie of bevraging. Met het zelfevaluatie-instrument kan hier meer aandacht naar gaan. Opvanglocaties komen immers dagelijks in contact met ouders en de maatschappelijke diversiteit, waardoor ze zichzelf hierover kunnen bevragen.

Verschillende methodieken toelaten

Via het zelfevaluatie-instrument moeten opvanglocaties inzicht kunnen verwerven in de sterktes en aandachtspunten van hun pedagogische kwaliteit. Het instrument voorziet stellingen en reflectievragen om dit te verkennen. Het wil tegelijk ruimte bieden aan verschillende methodieken om data te verzamelen, vaststellingen te doen en hierover te reflecteren. Het instrument bevat een duidelijke structuur met stappen, maar laat tegelijk verschillende concrete werkwijzen toe, afgestemd op de eigen context en werksituatie.

Modulair gebruik

Het zelfevaluatie-instrument bestaat uit zes dimensies van pedagogische kwaliteit. We beschouwen deze dimensies als evenwaardig. Idealiter gaan gebruikers met de zelfevaluatie intensief aan de slag met één of meerdere dimensies. Dit heeft als voordeel dat gebruikers zich helemaal kunnen onderdompelen in één of enkele onderdelen van kwaliteit en hieromtrent gefundeerde vaststellingen kunnen doen. Het instrument kan ook gerichte ondersteuning bieden aan opvanglocaties waarbij Zorginspectie een tekort vaststelt (ten aanzien van één of meerdere dimensies). Om een modulair gebruik mogelijk te maken behandelt het zelfevaluatie-instrument elke dimensie van pedagogische kwaliteit in een afzonderlijk hoofdstuk.

Systematische zelfevaluatie

Het instrument beoogt een systematische zelfevaluatie van de pedagogische kwaliteit te faciliteren. We bouwen de zelfevaluatie daarom op aan de hand van eenzelfde stappenplan, geïnspireerd op de kwaliteitscirkel van Deming (Plan – Do – Check – Act). Opdat opvanglocaties de resultaten uit het verleden kunnen verankeren en evoluties en groei in kaart brengen, voorzien we ook een evaluatiefase voor 'kwaliteitsborging'.

Verschillende gebruikers

Zowel (dienst)verantwoordelijken, pedagogische begeleiders en individuele kinderbegeleiders in groeps- en gezinsopvang voor jonge kinderen (0-3 jaar) moeten met het zelfevaluatie-instrument aan de slag kunnen.

1.2 Opbouw

Formulieren

Het proefinstrument werd opgebouwd aan de hand van de zes dimensies van pedagogische kwaliteit. Aan elk van deze dimensies werd een apart hoofdstuk gewijd. De dimensies emotionele ondersteuning, educatieve ondersteuning, omgeving en omgaan met gezinnen en diversiteit werden daarbij, conform het wetenschappelijk en inspectie-instrument, opgedeeld in verschillende onderdelen of clusters. Tabel 1 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 1. Overzicht van dimensies en clusters in het proefinstrument

Dimensies	Clusters
Welbevinden	/
Betrokkenheid	/
Emotionele ondersteuning	Positieve relaties Sensitieve en responsieve begeleiding
Educatieve ondersteuning	Actief-stimulerende begeleiding Taalondersteuning
Omgeving	Aanbod: indeling en inrichting van de ruimte Aanbod: uitbreiding met extra materialen en activiteiten Aanbod: diversiteit Organisatie: dagindeling Organisatie: personeelsinzet Organisatie: ruimte voor kind-initiatief
Samenwerking met gezinnen en respect voor de maatschappelijke diversiteit	Kennismaking Communicatie Inspraak Ondersteuning van ouders Respect voor de maatschappelijke diversiteit

Elke dimensie kende een soortgelijke opbouw met een observatiefiche voor elke cluster en een algemene analysefiche voor de hele dimensie achteraan. De observatiefiches bevatten toelichting bij de inhoud van elke dimensie (onderdeel 'Wat is het?'), enkele observatiestellingen die beoordeeld moesten worden op een vierpuntschaal (onderdeel 'Waar sta ik?'), een vierpuntschaal om een algemene appreciatie toe te kennen voor de cluster (onderdeel 'Schat jezelf globaal in') en een resem aan reflectievragen ter verdieping en verbreding van de toegekende scores op de observatiestellingen (onderdeel 'Verdere reflectie').

Na het doorlopen van de observatiefiche(s) hielp het analyseformulier om te reflecteren over de sterktes en aandachtspunten van de huidige werking. We gingen er daarbij vanuit dat een sterker bewustzijn van de eigen sterktes ook een positieve impact heeft op de kwaliteit. Het analyseformulier bood daarnaast de mogelijkheid om de invloed van contextelementen op de vaststellingen te duiden en prioritaire werkpunten te identificeren.

Het analyseformulier diende als opstap om in het algemeen actieplan concrete verbeteracties uit te werken – het actieplan kreeg vorm door het wat, wanneer, wie en hoe van de verbeteractie te beschrijven – en te bepalen op welke termijn en op welke wijze deze geëvalueerd zullen worden. Dit hoefde zich niet noodzakelijk te beperken tot de vastgestelde zwaktes. Opvanglocaties konden er ook voor kiezen om hun sterktes verder te consolideren via

het actieplan. De evaluatie van de ondernomen acties gebeurde uiteindelijk via het algemene evaluatie- en borgingsformulier. Dit betrof een overzichtsformulier van de werkpunten van de opeenvolgende evaluatiecycli en het evaluatieresultaat en kon tevens als planningskalender voor een volgende zelfevaluatiecyclus gebruikt worden.

Tabel 2 biedt een overzicht van de verschillende formulieren die het proefinstrument voorziet om een dimensie te evalueren. In bijlage 1 geven we van elk formulier een voorbeeld.

Tabel 2. Overzicht van de formulieren in het proefinstrument

Formulier	Onderdeel	Inhoud
Observatiefiche (per cluster)	Wat is het?	Inhoudelijk introductie
	Waar sta ik?	Inschatting van kwaliteit ten aanzien van verschillende onderdelen op basis van (observatie)stellingen
	Schat jezelf globaal in	Algemene inschatting van kwaliteit
	Verdere reflectie	Verbreden en verdiepen van observaties
Analyseformulier (per dimensie)	/	Vaststellen van sterktes en aandachtspunten en identificeren van noodzakelijke verbeteracties
Balansformulier	/	Overzicht van vaststellingen op verschillende dimensies
Actieplan	/	Uitwerken van concrete initiatieven ter verbetering van de kwaliteit
Evaluatie- en borgingsformulier	/	Overzicht van al dan niet gerealiseerde verbeteracties doorheen de tijd

Voor enkele dimensies zijn kleine aanpassingen doorgevoerd op bovenstaande werkwijze. Zo werden de observatiestellingen in de dimensies welbevinden en betrokkenheid vervangen door een scanning van welbevinden en betrokkenheid aan de hand van een vijfpuntenschaal.⁶ In de dimensie over gezinnen en diversiteit beoordeelden gebruikers de stellingen op basis van reflectie in plaats van observatie. De 'observatiefiches' werden hier dan ook vervangen door 'reflectiefiches'. Deze dimensie voorzag, naar analogie met de werkwijze in de proefversie van het inspectie-instrument, ook geen vierpuntenschaal in functie van een globale beoordeling.

Geen concrete verbetertips

De keuze voor observatiefiches was geïnspireerd op de werkwijze uit het wetenschappelijk en inspectie-instrument. Deze werkwijze kon ook op een brede consensus in stuur- en klankbordgroep rekenen. Het statuut van de reflectievragen was daarentegen meer gecontesteerd. Waar de reflectievragen oorspronkelijk geformuleerd werden als een lijst met 'mogelijke initiatieven' kon dit omwille van het gebruiksgemak en de eenvoudige realisatie in de praktijk rekenen op veel bijval. Verschillende leden uit de klankbordgroep uitten echter ook hun bezorgdheid omtrent deze voorschrijvende manier van werken waarbij de pedagogische kwaliteit verengd werd tot een opsomming van (mogelijke) concrete initiatieven. Zij vreesden dat de zelfevaluatie zou uitmonden in het louter realiseren van de lijst met concrete initiatieven (om zodoende *'in orde te zijn'*), zonder een bewustwordings- en reflectieproces op gang te brengen (om zodoende *'bewust te zijn van de eigen pedagogiek'*). Het werken met 'concrete initiatieven' paste m.a.w. niet binnen een holistische beoordeling van de pedagogische kwaliteit en stimuleerde opvanglocaties te weinig om zelf na te denken en verbeteracties op te zetten. In onderling overleg werd daarom beslist de verschillende initiatieven te herformuleren in de vorm van reflectievragen. In Tabel 3 geven we hiervan een illustratie voor de dimensie 'omgeving'.

⁶ De observatieschalen voor welbevinden en betrokkenheid laten ook tussenwaarden toe (bv. 1.5) en zijn dus de facto negenpuntenschalen. De omschrijving van de schaalwaarden is onder andere terug te vinden in Laevers, et. Al. (2005). *Zelfevaluatie-Instrument voor welbevinden en betrokkenheid van Kinderen in de Opvang*. Brussel: Kind & Gezin.

Tabel 3. Illustratief voorbeeld van de omzetting van 'mogelijke initiatieven' naar reflectievragen

Mogelijke initiatieven m.b.t. indeling en inrichting van de ruimte	Reflectievragen m.b.t. indeling en inrichting van de ruimte
<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen kunnen alle leefruimtes die voor hen bestemd zijn zelfstandig bereiken. Zelden of nooit wordt een deel van de ruimte afgesloten. - Extra ruimtes (een hall, polyvalente ruimte, buitenruimte,..) worden dagelijks benut. - Kinderen kunnen kiezen in welke ruimte ze spelen. Bijv. als de buitenruimte of de hall aan de binnenruimte grenst, kunnen kinderen hier vrij gebruik van maken. - Er zijn heel wat interessante elementen op ooghoogte van kinderen. - Opslag van materialen wordt zoveel mogelijk buiten de spelruimte van kinderen georganiseerd of op hoogte van volwassenen. De ruimte op ooghoogte van kinderen wordt optimaal voor hen benut. - Versiering en decoratie in de opvang bestaat vooral uit materialen die kinderen zelf gemaakt hebben. Die materialen en versiering wisselen maandelijks. - Ook zones voor verzorging (bijv. sanitaire ruimte, verzorgingskussen, eetruimte,..) bevatten aantrekkelijke zaken voor kinderen (foto's, versiering, mobiles, ...). Dit wijzigt regelmatig. - ... 	<ul style="list-style-type: none"> - Worden kinderen beperkt in het gebruik van de volledige ruimte (vb. gebruik van hekjes, bepaalde regels, fysieke barrières,...)? Waarom? Wat is de achterliggende reden? - Als je in dezelfde ruimte kinderen opvangt tussen 0 en 30 maand, gebruik je dan een afgesloten zone voor de jongste kinderen? Kunnen oudere kinderen die ook benutten? Wanneer wel? Wanneer niet? Is flexibel gebruik van deze ruimte mogelijk? Is ze in verhouding met het totaal aantal aanwezige kinderen? - Waar worden niet gebruikte of extra materialen opgeslagen? Gebeurt dit (ook) in de spelruimte? Heeft dit invloed op de beschikbare spelruimte voor kinderen (vb. parken die gebruikt worden om ongebruikte relaxen in te bewaren, een deel van de ruimte wordt ingenomen door de maxi-cosy's van ouders, ...)? Waarom zijn ze daar opgeslagen? - Heeft het aanwezige meubilair in de spelruimte een duidelijke functie? Hoeveel plaats neemt ze in? - Zijn alle delen van de ruimte interessant voor kinderen? Worden alle plekken intensief gebruikt? - Wat zijn populaire plekken in de ruimte? Zijn ze groot genoeg? Zijn er bepaalde zones waar weinig te beleven valt voor kinderen? Zijn er plekken waar ze zelden of nooit komen? Wat zijn minder populaire plekken? Welke zones zijn te druk? Zijn er plekken in je ruimte waar er vaak conflicten zijn? Waar heeft dit mee te maken? - Bevatten begrenzers en afscheidingselementen (zoals muren, hekjes, kastwanden, verwarmingselementen, ...) interessante prikkels (foto's, afbeeldingen, voelwand, magneten,...)? Zijn deze elementen aangebracht op hoogte van kinderen? Op welke wijze dragen ze bij tot het spel van kinderen? Zijn er ruimtes of zones waar je bewust minder of andere prikkels aanbrengt? Waarom? - Zijn er extra (binnen- of buiten)ruimtes die je kan benutten? Hoe vaak gebruik je die? Wanneer wel/ niet? Worden ook die ruimtes optimaal benut?

Geen handleiding

Het gebruik van de formulieren werd in het proefinstrument nog niet ondersteund door middel van een handleiding. Door dit gebrek aan instructies waren gebruikers in de testfase genoodzaakt om zelf methoden te ontwikkelen om met de inhoud van het instrument aan de slag te gaan in de praktijk. Dit was een doelbewuste strategie. Het zou ons relevante informatie opleveren over de valkuilen en sterktes van diverse werkwijzen. Op basis van die input konden we niet enkel het instrument herwerken, maar ook de noodzaak van een handleiding aftoetsen (en situeren op welke vlakken de handleiding extra ondersteuning kan bieden).

2. Testfase

Het proefinstrument werd uitgetest in de praktijk door een gebruikersgroep van potentiële gebruikers. In dit deel bespreken we het opzet en de samenstelling van deze gebruikersgroep om vervolgens toe te lichten hoe zij aan de slag zijn gegaan met het proefinstrument in hun eigen opvanglocatie(s) of netwerk. We beëindigen dit deel met een synthese van de gebruikservaringen die ons doorheen de testfase bereikten. Deel 3 beschrijft wat de implicaties van deze ervaringen zijn voor de herwerking van het proefinstrument en de uitwerking van een handleiding.

2.1. Gebruikersgroep

Opzet en samenstelling

Naar analogie met de ontwikkeling van het wetenschappelijk meetinstrument en inspectie-instrument voorzien we voor het zelfevaluatie-instrument een testfase. Het doel van die testfase was drieledig: (1) de realisatie van de uitgangspunten toetsen, (2) de gebruiksvriendelijkheid van het instrument in diverse contexten nagaan en (3) input verzamelen met betrekking tot de noodzaak en invulling van een handleiding in het gebruik.

Om aan deze doelstellingen tegemoet te komen, stelden we een gebruikersgroep samen die van februari t.e.m. mei 2016 aan de slag ging met het proefinstrument. In de samenstelling van de gebruikersgroep zochten we naar een evenwicht tussen verantwoordelijken en begeleiders van 'individuele' opvanglocaties en pedagogisch begeleiders van grotere organisaties/koepels en lokale besturen. Deze diverse samenstelling bood de meeste garanties om bovenstaande doelstellingen te bereiken en zodoende een draagvlak te creëren voor de uiteindelijke implementatie van het instrument.

Omwille van de beheersbaarheid beslisten we de omvang van de gebruikersgroep te beperken. Hiertoe werden, in samenspraak met de stuurgroep, 15 personen gecontacteerd met de vraag tot medewerking. Uiteindelijk moesten twee genodigden (een organisator van zelfstandige kinderopvang en een zelfstandige onthaalouder) omwille van praktische redenen verstek laten gaan. De groep van 13 werd daarna nog aangevuld met een extra persoon. Bijlage 2 geeft een overzicht van de samenstelling van de gebruikersgroep. Die gebruikersgroep is viermaal een halve dag bij elkaar gekomen om het zelfevaluatie-instrument, het gebruik ervan en de noodzakelijke aanpassingen grondig te bespreken (zie Tabel 4). Tussen de fysieke bijeenkomsten was er ook meermaals overleg via telefoon en mail.

Tabel 4. Overzicht van de activiteiten van de gebruikersgroep

Timing	Activiteiten
Oktober 2015	Samenstelling gebruikersgroep
10/12/2015	1 ^{ste} bijeenkomst: kennismaking, voorstelling van het MeMoQ-project en duiding bij het opzet van de gebruikersgroep.
10/12/2015 – 17/02/2016	Gebruikersgroep informeert eigen achterban en zoekt testlocaties
18/02/2016	2 ^{de} bijeenkomst: voorstelling van het proefinstrument
19/02/2016 – 30/06/2016	Testlocaties testen het proefinstrument uit
28/04/2016	3 ^{de} bijeenkomst: terugkoppeling van ervaringen met de ingebruikname van het proefinstrument
07/07/2016	4 ^{de} bijeenkomst: synthese van gebruikservaringen aftoetsen en bespreking van mogelijke pistes van herwerking tot definitief zelfevaluatie-instrument
Oktober 2016	Gebruikersgroep voorziet mailsgewijze feedback op de herwerking van het zelfevaluatie-instrument

De samenstelling van de gebruikersgroep liet toe het proefinstrument uit te testen in een diversiteit aan opvanglocaties (bv. in groeps- en gezinsopvang, in vroegere erkende en zelfstandige sector, in grootstedelijke en landelijke gebieden, in verschillende provincies) en

begeleid door een combinatie van organisatoren en mensen met een specifieke opdracht inzake pedagogische begeleiding (bv. dienstverantwoordelijken en pedagogische coaches).

Verwachtingen inzake ingebruikname en terugkoppeling

Bij aanvang van de testfase kreeg de gebruikersgroep toelichting bij het hele proefinstrument en werden er afspraken gemaakt over de terugkoppeling van hun gebruikservaringen. De gebruikers werden gevraagd op verschillende manieren met het instrument te experimenteren, de processen van alle gebruikers en testlocaties goed op te volgen en documenteren en hierover te rapporteren op een gezamenlijk terugkoppelingsmoment en per mail. De onderzoekers hebben op basis van deze informatie en besprekingen afgetoetst welke aanpassingen er nodig waren aan het proefinstrument teneinde de diverse uitgangspunten (zie 1.1) te realiseren en de gebruiksvriendelijkheid van het instrument te vergroten. Die aanpassingen werden op een afsluitende bijeenkomst en via een mailsgewijze feedbackronde eind oktober nogmaals voorgelegd aan de gebruikersgroep.

2.2. Synthese van de gebruikservaringen

Via de gebruikersgroep is de proefversie van het zelfevaluatie-instrument uitgetest in 113 locaties voor groepsopvang en 54 locaties voor gezinsopvang. Dat gebeurde op zeer uiteenlopende wijze. In dit onderdeel illustreren we eerst hoe het proefinstrument geïntroduceerd en geïmplementeerd is door de leden van de gebruikersgroep. Vervolgens bespreken we de feedback die vanuit de testlocaties werd verzameld.

Introductie en implementatie

De leden van de gebruikersgroep hebben het proefinstrument op verschillende manieren geïntroduceerd in hun eigen opvanglocatie, bij hun achterban en collega's⁷ of in hun professionele netwerk. In sommige testlocaties gebeurde dat tijdens de 'kindvrije (middag)uren' met de leidinggevende en/of met het hele team. Ook intervisiemomenten, lerende netwerken, coachings- en ondersteuningsmomenten vormden vaak het forum waarop het proefinstrument werd voorgesteld. Vaak gebruikte men de inhoudstafel om de inhoud van het instrument te bespreken en werd de betekenis van elke dimensie kort toegelicht. Sommige leden van de gebruikersgroep zochten ook naar manieren om het instrument te kaderen binnen de ondernomen engagementen in het verleden en het werken met andere zelfevaluatie-instrumenten zoals ZiKo en Z-KWAPOI.

Hoewel het proefinstrument inhoudelijk op veel bijval kon rekenen in de testlocaties, was er ook het gevoel: *'De maat is vol (...) Ook dat nog...'*. Kinderbegeleiders en verantwoordelijken ervaren een grote werkdruk. Het proefinstrument geeft hen de boodschap dat er nog extra inspanningen verwacht worden, hetgeen weerstand oproept en verlamdend werkt. Enkele leden van de gebruikersgroep trachtten hierop te anticiperen door te verduidelijken dat er reeds veel werk verricht wordt rond bepaalde dimensies, de verbanden met het kwaliteitshandboek en bestaande instrumenten die men gebruikt aan te halen, ... hetgeen de introductie en opstart vergemakkelijkte.

Pedagogische ondersteuners en dienstverantwoordelijken geven bovendien aan dat er eerst een basisgevoel van veiligheid en vertrouwen moet zijn tussen onthaalouder/kinderbegeleiders en ondersteuner vooraleer er met het instrument gewerkt kan worden.⁸ In deze testlocaties werd vaak een andere opstartstrategie gehanteerd, bijvoorbeeld door de inhoud van het instrument te behandelen via enkele introducerende vragen (bv. Wat is jouw talent?).

⁷ Een lid van de gebruikersgroep introduceerde het proefinstrument bijvoorbeeld aan team van collega-coaches, die het instrument vervolgens individueel geïntroduceerd hebben in de opvanglocaties waarvoor zij verantwoordelijk zijn.

⁸ Een ondersteuner geeft bijvoorbeeld aan dat het soms reeds enige tijd (en enkele contactmomenten) vergt vooraleer zij welkom is in de opvanglocatie op het moment dat er kinderen wakker zijn.

Na de introductie kregen testlocaties vaak de tijd om het instrument zelfstandig door te nemen, een dimensie uit te kiezen en ermee aan de slag te gaan. De keuze voor een dimensie werd in sommige locaties ook 'top-down' bepaald om te vermijden dat men dimensies overslaat. Indien testlocaties zelfstandig met het instrument aan de slag gingen werden onduidelijkheden en moeilijkheden meestal uitgeklaard op vaste overlegmomenten zoals een teamvergadering, terugkoment, intervisiemoment, enzovoort. Andere leden van de gebruikersgroep waren op de werkvloer betrokken bij het implementatieproces door bijvoorbeeld in leefgroepen te observeren met het instrument, teamvergaderingen te begeleiden aan de hand van de reflectievragen, video-opnames te maken en bespreken, de beoordelingen van individuele kinderbegeleiders te vergelijken met eigen (intuïtieve) beoordelingen, enzovoort.

In de testfase is er ook actief geëxperimenteerd met allerhande methodieken: vierpuntenschaal omzetten naar driepuntenschaal, werken met kleuren i.p.v. scores, scoring op teamniveau versus scoring op niveau van individuele kinderbegeleiders, video-opnames om reflectie te stimuleren, observeren en reflecteren in functie van één concreet actiepoint, brainstormsessies, enzovoort.

Feedback van de gebruikers

Verder inzetten op modulair gebruik

De gebruikersgroep ondersteunt het modulair gebruik van het zelfevaluatie-instrument, hetgeen voor velen de enige haalbare werkwijze is. De observatie, reflectie, analyse, actie en evaluatie met betrekking tot één dimensie is vaak een werk van lange adem. De gebruikersgroep adviseert daarom het modulair gebruik te versterken door een gelaagdheid aan te brengen in de formulierenset. Die gelaagdheid moet opvanglocaties de mogelijkheid bieden om binnen een dimensie de focus en diepgang aan te passen aan lopende projecten en de beschikbare tijd en ruimte.

Het doorlopen van het gehele zelfevaluatie-instrument is volgens de gebruikers slechts mogelijk in een langetermijnproces – enkelen suggereren in dit opzicht een cyclus van vijf jaar – waarin voldoende tijd (bv. via overleg en vorming) wordt voorzien voor reflectie en het opzetten van verbeteracties.

Goed coachingsinstrument

Verantwoordelijken, coaches en pedagogische ondersteuners geven aan dat de formulierenset een goed coachingsinstrument is. Het instrument biedt hen inspiratie om in te spelen op concrete ondersteuningsvragen, maar het is ook een kader van waaruit zelf een verbetertraject kan worden opgestart. De verschillende invalshoeken en dimensies scheppen de gelegenheid om samen met kinderbegeleiders en onthaalouders belangrijke zaken te bespreken – ook zaken waar men momenteel weinig bij stilstaat – en hierover na te denken. Het instrument reikt hiertoe ook een gemeenschappelijke taal aan en biedt (dienst)verantwoordelijken en ondersteuners handvaten om onder woorden te brengen waar het goed en fout loopt.

Nood aan ondersteuning bij zelfstandig gebruik door onthaalouders of kinderbegeleiders

Het taalgebruik van het instrument vormt voor individuele onthaalouders en kinderbegeleiders in groepsopvang een groot struikelblok. De observatiestellingen⁹ en reflectievragen zijn voor hen vaak te abstract en/of complex geformuleerd waardoor ze weinig tot de verbeelding spreken¹⁰

⁹ Wanneer kinderbegeleiders en onthaalouders zelfstandig met de observatiestellingen aan de slag gingen, werden deze voornamelijk beoordeeld op basis van individuele reflectie (i.p.v. observatie).

¹⁰ Een verantwoordelijke van een dienst voor onthaalouders ondervond in de testfase bijvoorbeeld dat de stellingen en reflectievragen weinig stimulerend werkten bij haar onthaalouders. Voor deze groep bleek het efficiënter om te vertrekken vanuit de persoonlijkheid en de eigen ervaringen van de onthaalouders (bv. Wat doe je graag met kinderen?, Waar kan je je ei in kwijt?, Waar ben je fier op?, enz.) om vervolgens (pas) de koppeling te maken met de 'verwachtingen' vanuit het instrument.

en verduidelijking vereisen. Een dienstverantwoordelijke uit de gebruikersgroep ontwikkelde daarom met haar collega's eigen, afgeleide formulieren om met de inhoud van het instrument aan de slag te gaan. Ondanks dit (geslaagde) initiatief is de gebruikersgroep van mening dat het zelfevaluatie-instrument een zelfstandig gebruik van alle opvanglocaties moet beogen en in dat opzicht een uitgebreide taalrevisie vereist.

De ingebruikname van het instrument vereiste niet enkel ondersteuning omwille van het taalgebruik. Waar onthaalouders en kinderbegeleiders zelfstandig met het instrument aan de slag gingen, resulteerde dit vaak in (te) hoge scores en minder (zelf)kritische reflecties. Verantwoordelijken en ondersteuners zijn van mening dat de ingebruikname van het instrument competenties vereist om kinderen te observeren en kritisch te reflecteren over de eigen aanpak. Zij geven aan dat kinderbegeleiders deze competenties vaak niet verworven hebben via hun opleiding of doorheen hun ervaring en de zelfevaluatie bijgevolg weinig genuanceerd hanteren. Vanuit hun ondersteunende rol proberen zij hierin te mediëren, bijvoorbeeld via concrete doe-opdrachten om oppervlakkige reflecties te verdiepen (bv. een kinderbegeleider krijgt als opdracht om voor één dag alle regels en verwachtingen op te lijsten die ze ten aanzien van de kinderen stelt), kinderbegeleiders te observeren of filmen en hun werkwijze aan de hand van concrete voorbeelden ter discussie te stellen, enzovoort.

De omzetting van reflectie naar concrete actiepunten verliep eveneens moeizaam in bepaalde testlocaties. Men vindt het niet vanzelfsprekend om gefundeerde keuzes te maken met betrekking tot de prioritaire verbeteracties of deze acties worden oppervlakkig uitgewerkt (bv. een extra spelzone creëren zonder analyse van wat kinderen mogelijks een interessante toevoeging vinden). Om dergelijke valkuilen te vermijden is ondersteuning in het zelfevaluatieproces vereist (bijvoorbeeld brainstormpamfletten ophangen in de leefruimte en zo gaandeweg ideeën verzamelen over de invulling van een nieuwe poppenhoek).

Niet gebruiksvriendelijk

Alle gebruikers zijn het erover eens dat de formulierenset van het proefinstrument te omvangrijk is en de hoeveelheid leeswerk afschrift om met het instrument aan de slag te gaan. Het gevaar is dat mensen het instrument diagonaal doorlezen. Hoewel het proefinstrument een modulair gebruik beoogde, had de hoeveelheid tekst ook binnen één dimensie een verlamrend effect. In dit opzicht pleiten alle leden van de gebruikersgroep niet enkel voor een reductie van de inhoud (bv. overlap in reflectievragen wegwerken), maar wijzen ze ook op het belang van een luchtige en aantrekkelijke lay-out.

De gebruikersgroep is, m.b.t. het voorgaande, ook voorstander van een identieke opbouw voor elke dimensie: het gaat dan om een uniforme opbouw en tussentitels en het hanteren van dezelfde schalen. Deze ingrepen moeten de herkenbaarheid en toegankelijkheid van elke dimensie vergroten, maar mogen het instrument niet omvangrijker maken.

Individuele gebruikers aanspreken

De gebruikersgroep maakt ons erop attent dat het taalgebruik in de formulieren, en meer bepaald de aanspreekvorm in de (observatie)stellingen van de dimensies emotionele en educatieve ondersteuning, meer doordacht dient te gebeuren. In de proefversie van het instrument richten de stellingen zich naar 'jij' en 'de kinderbegeleider', waardoor niet iedereen die met het instrument aan de slag gaat zich voelt aangesproken. Enkele gebruikers vinden het belangrijk dat individuele kinderbegeleiders en ook onthaalouders zich aangesproken voelen door de stellingen – kwaliteitsverbetering is volgens hen pas mogelijk als kinderbegeleiders zelf met het instrument aan de slag gaan en bereid zijn tot verandering – en adviseren de ik- of jij-vorm overal toe te passen. Anderen vinden deze suggestie te persoonlijk en verkiezen een aanspreekvorm die verwijst naar de professionele rol van medewerkers (bv. 'de kinderbegeleider').

Het nadeel aan beide suggesties is evenwel dat ze de focus leggen op het individu en bijgevolg de teamwerking dreigen te ondermijnen. Daardoor krijgt de synergie tussen meerdere kinderbegeleiders, waarbij bijvoorbeeld de zwaktes van de ene kinderbegeleider opgeheven

worden door de sterktes van de andere kinderbegeleider, te weinig aandacht. Het stemt bovendien niet overeen met de beoordeling in het wetenschappelijke en inspectie-instrument, waar men eveneens een uitspraak doet over de hele leefgroep en niet over het functioneren van individuele kinderbegeleiders (tenzij er slechts één kinderbegeleider in de leefgroep staat). De gebruikersgroep vindt het dan ook belangrijk dat er in het instrument of de handleiding aangegeven wordt dat de stellingen zowel op individuele kinderbegeleiders als teams van toepassing kunnen zijn.

Moelijkheden in het werken met scores

Waar het werken met scores een inhoudelijke discussie over de inhoud van dimensies en de verhouding tot de eigen werkwijze beoogde, blijkt dit in de praktijk niet steeds gerealiseerd. In verschillende situaties bleek een cijfermatige beoordeling de reflectie juist in de weg te staan omdat de scores an sich de discussie domineerden. Volgens enkele leden in de gebruikersgroep is het vage taalgebruik, met omschrijvingen als 'vaak', 'veel' en 'rijk', hiervoor verantwoordelijk. Dergelijke verwoordingen maken ook onvoldoende duidelijk wat de gewenste situatie is. Verschillende gebruikers voelen dat er achter de stellingen en vragen een 'correct antwoord' of waardeoordeel schuilgaat, hetgeen onduidelijk blijft bij gebrek aan expliciet achterliggend referentiekader. Hierover bestaat echter geen eensgezindheid binnen de gebruikersgroep. Andere leden wijzen immers op de rol van de coach of begeleider die in dergelijke gevallen ervoor moet zorgen dat de reflectie niet blijft hangen in een discussie over scores.

Onduidelijkheid over globale inschatting op vierpuntenschaal

De dimensies emotionele ondersteuning, educatieve ondersteuning en omgeving bevatten een vierpuntenschaal waarop een globale inschatting van de cluster gemaakt kan worden. De bedoeling van die vierpuntenschaal blijkt voor verschillende gebruikers onvoldoende helder, onder meer door het gebrek aan instructies. Het gebruik van de vierpuntenschaal is ook onvoldoende toegankelijk omdat er enkel voor de extreme scores (score 1 en score 4) een kwaliteitsomschrijving is voorzien en de betekenis van de middenscores (score 2 en score 3) bijgevolg onduidelijk blijft. Het abstracte karakter van de kwaliteitsomschrijvingen zorgde in de testfase bovendien vaak voor onduidelijkheid.

Reflectievragen herformuleren

Verschillende observatiestellingen en reflectievragen moeten volgens de gebruikers geherformuleerd worden. Het gaat daarbij niet slechts om de toepassing van een concreter en toegankelijker taalgebruik, maar men vraagt ook ja/nee-vragen en suggestieve vragen te vermijden, vragen niet uitsluitend te richten op het werk met peuters en vragen te beperken tot datgene wat rechtstreeks invloed uitoefent op de proceskwaliteit. Wat dat laatste betreft vragen enkele gebruikers reflectievragen over contextfactoren en systemische elementen (bv. systematisch teamoverleg) te vermijden.

Onduidelijk verband met het inspectie-instrument

De leden van de gebruikersgroep verwachten meer duidelijkheid over de relatie tussen het zelfevaluatie-instrument en het inspectie-instrument. Zij zijn, net als hun achterban, enthousiast over de ambitie om beide instrumenten inhoudelijk op elkaar af te stemmen, maar vinden dit nog onvoldoende expliciet terug in het instrument. Het zelfevaluatie-instrument moet opvanglocaties inzicht verwerven in de wijze waarop Zorginspectie te werk zal gaan, wat het verschil is met de werkwijze in het zelfevaluatie-instrument en welke rol de zelfevaluatie speelt in de beoordeling van Zorginspectie.

Overbodige formulieren

De testfase wees uit dat enkele formulieren zelden tot nooit gebruikt werden in de praktijk. Zo is het nut van het overzicht van de geïdentificeerde sterktes en aandachtspunten overheen de verschillende dimensies (via het balansformulier) onduidelijk in het kader van een modulair gebruik. Daar de evaluatie van een enkele dimensie vaak zeer tijdrovend bleek, werd een

dergelijk overzicht als te directief ervaren door de gebruikers. De analyseformulieren bevatten eveneens verwijzingen naar andere dimensies.

De gebruikersgroep stelt ook de meerwaarde van het actieplan en het evaluatie- en borgingsformulier in vraag. Het analyseformulier stimuleerde gebruikers reeds om te reflecteren over sterktes, aandachtspunten en prioritaire acties, waardoor de daaropvolgende formulieren als dubbel schrijfwerk ervaren werden.

Noodzaak van een handleiding

De gebruikersgroep en hun achterban heeft nood aan een duidelijk referentiekader dat aangeeft welke dimensies er in het instrument vervat zitten, wat de betekenis is van de verschillende dimensies, waarom deze dimensies belangrijk zijn, wat het verband is tussen de dimensies, enzovoort. In de testfase was de inhoudsopgave de enige houvast inzake de structuur en opbouw van het instrument. Er is m.a.w. een handleiding nodig die de gebruiker een overzicht verschaft en meer duiding voorziet bij het opzet en de inhoud van de verschillende onderdelen van het instrument. De handleiding biedt idealiter ook een houvast inzake timing en planning.

In de testfase werden de leden van de gebruikersgroep ook veelvuldig geconfronteerd met vragen over het statuut van het zelfevaluatie-instrument. In verschillende testlocaties werd het zelfevaluatie-instrument immers onthaald als *'weer iets extra'*. Dat is volgens de gebruikersgroep onder andere te wijten aan de introductie van nieuwe begrippen en de opbouw van het instrument, dewelke bijvoorbeeld niet volledig aansluit op de indeling uit het pedagogische raamwerk.¹¹ De gebruikersgroep adviseert daarom in de handleiding te beschrijven hoe het zelfevaluatie-instrument zich verhoudt tot het pedagogische raamwerk, het kwaliteitshandboek en de verwachtingen inzake het pedagogisch beleid en ouderbetrokkenheid in de regelgeving. Dat zou de herkenbaarheid en gedragenheid van het instrument vergroten en de introductie en implementatie ervan in de praktijk vereenvoudigen.

De handleiding moet opvanglocaties tenslotte ook ondersteunen in het gebruik van de formulieren op zich. De testfase leerde ons immers dat verschillende gebruikers worstelen met bepaalde onderdelen uit het instrument (bv. beoordeling van individuele begeleiders versus team, doel van de reflectievragen, verband tussen stellingen en globale beoordeling, enz.) en bij gebrek aan houvast dreigen af te haken.

Plaats van welbevinden en betrokkenheid in het geheel

Er is geen eensgezindheid binnen de gebruikersgroep over de plaats van welbevinden en betrokkenheid in het zelfevaluatie-instrument. Vanuit hun voorgaande ervaringen met het ZiKo-instrument adviseerden sommige gebruikers om beide dimensies samen te nemen als vertrekpunt van de zelfevaluatie. Op die manier blijft de ZiKo-werkwijze – reflecteren over verschillende aanpakfactoren vanuit vaststellingen inzake welbevinden en betrokkenheid van kinderen – overeind, hetgeen de herkenbaarheid voor mensen in de praktijk ten goede komt. Andere leden van de gebruikersgroep nuanceren deze verworvenheden door erop te wijzen dat nog steeds veel kinderbegeleiders de inhoud van beide concepten niet volledig vatten en het observeren ervan vaak moeilijkheden oplevert.

¹¹ Een lid van de gebruikersgroep wijst onder andere op de plaats van 'taalondersteuning' als een aparte cluster van de dimensie 'educatieve ondersteuning' in het zelfevaluatie-instrument. Op die manier krijgt het veel meer aandacht in de zelfevaluatie dan in het pedagogische raamwerk, dat geen afzonderlijke passage wijdt aan de taalondersteuning van kinderen. In het pedagogische raamwerk is de taalondersteuning eerder verweven met verschillende andere aspecten van het pedagogisch handelen. 'Steun voor autonomie' krijgt in het raamwerk daarentegen wel exclusieve aandacht, maar in de zelfevaluatie niet.

Potentieel van emotionele en educatieve ondersteuning

Verschillende leden van de gebruikersgroep (voornamelijk verantwoordelijken in groepsopvang) waarden de dimensies emotionele en educatieve ondersteuning omdat het de mogelijkheid biedt om binnen een team met individuele kinderbegeleiders aan de slag te gaan. De grens tussen het evalueren van deze dimensies en het evalueren van het persoonlijk functioneren van een kinderbegeleider is evenwel zeer dun. Hoewel de ervaring uit de testfase leert dat kinderbegeleiders dit enorm persoonlijk kunnen ervaren, juicht de gebruikersgroep het toe dat het zelfevaluatie-instrument het belang van deze dimensies benadrukt en discussies over de handelingen van kinderbegeleiders faciliteert.

De gebruikersgroep beschouwt de 'educatieve ondersteuning' van kinderen als de meest vernieuwende van alle zes de dimensies. In de testfase bleek er ten aanzien van deze dimensie vaak nog een grote progressiemarge te zijn. De term 'educatieve ondersteuning' vormt voor sommige gebruikers evenwel een struikelblok wegens de connotatie die het oproept met een 'schoolse, sturende aanpak'.

Individuele verantwoordelijkheid voor omgeving en omgaan met gezinnen en diversiteit

Kinderbegeleiders en onthaalouders ondervonden in de testfase moeilijkheden met de zelfevaluatie van dimensie 6 en bepaalde onderdelen van dimensie 5 (met name de cluster inzake 'personeelsinzet'). De stellingen en reflectievragen uit beide dimensies hebben eerder betrekking op organisatorische kwesties en werden bijgevolg aan de verantwoordelijkheid van de opvangverantwoordelijke toegeschreven.

3. Herwerking tot definitief zelfevaluatie-instrument

De verzamelde feedback uit de testfase verschaftte ons de nodige informatie om het proefinstrument te optimaliseren. Om de volledigheid van onze synthese (zie deel 2.2.) af te toetsen werd een laatste bijeenkomst met de gebruikersgroep georganiseerd. We maakten van deze gelegenheid meteen ook gebruik om mogelijke pistes van herwerking te bespreken. Na het doorvoeren van de herwerkingen kregen de leden van de gebruikersgroep nogmaals de kans om (per mail) het herwerkte instrument van commentaar te voorzien via een voorgestructureerd feedbackformulier.

In dit deel duiden we de inhoudelijke en vormelijke aanpassingen er uiteindelijk, in onderling overleg met de gebruikersgroep en de stuurgroep, zijn doorgevoerd aan het instrument. We bespreken eerst de aangepaste opbouw van het instrument om vervolgens op elk onderdeel ervan in te zoomen. Voor elk onderdeel van het definitieve zelfevaluatie-instrument vermelden we welke motieven ten grondslag lagen aan de doorgevoerde aanpassingen en gemaakte keuzes.

3.1. Opbouw van het definitieve zelfevaluatie-instrument

Het definitieve zelfevaluatie-instrument gaat nog steeds uit van zes dimensies van pedagogische kwaliteit. De gebruikersgroep beoogt met het zelfevaluatie-instrument een gebruiksvriendelijk werkinstrument en wil bijgevolg dat er met elke dimensie als een apart hanteerbaar hoofdstuk kan gewerkt worden. Dit impliceert dat het zelfevaluatie-instrument niet langer algemene formulieren voorziet – in het proefinstrument was er één algemeen actieplan en evaluatie- en borgingsformulier dat toegepast kon worden voor alle dimensies – maar in plaats daarvan binnen elke dimensie ook elk (gepersonaliseerd) formulier ter beschikking stelt. Elke dimensie krijgt ook een introductiepagina die de inhoud van de dimensie kort toelicht – naar analogie met het onderdeel *‘Wat is het?’* in het proefinstrument – en een verband legt met het pedagogische raamwerk. Op de tweede pagina vinden gebruikers bovendien verschillende ‘suggesties voor afname’ terug die hen kunnen ondersteunen in het gebruik van de verschillende formulieren. Deze (en andere) aanpassingen moeten een modulair gebruik van het definitief zelfevaluatie-instrument faciliteren.

De wijze waarop de zelfevaluatie is opgebouwd is eveneens gewijzigd. Op vraag van de gebruikersgroep werd een uniforme opbouw uitgewerkt voor elke dimensie. In het proefinstrument bestonden er immers nog variaties in de opbouw en werkwijze ten aanzien van de verschillende dimensies, dewelke de herkenbaarheid voor de gebruikers niet ten goede kwam. In het definitief zelfevaluatie-instrument structureren we de zelfevaluatie op basis van drie stappen: een stap om de dimensie te verkennen, een stap om vaststellingen te doen en een stap om actie te ondernemen.

De eerste stap bestaat telkens uit stellingen en reflectievragen, gebaseerd op de onderdelen *‘Waar sta ik?’* en *‘Verdere reflectie’* van het proefinstrument. Het definitieve instrument bundelt (in tegenstelling tot het proefinstrument)¹² de verschillende clusters in eenzelfde formulier, hetgeen de gebruiker in een oogopslag een overzicht verschaft over de hele dimensie. De nieuwe werkwijze laat bovendien nog steeds toe individuele clusters te analyseren aangezien deze nog steeds benoemd en van elkaar onderscheiden zijn.¹³

¹² Het proefinstrument voorzag voor elke cluster binnen een dimensie een aparte observatiefiche waardoor de observatie, reflectie en beoordeling van een dimensie gefragmenteerd gebeurde (cluster per cluster).

¹³ Voor de dimensie ‘omgeving’ is het aantal clusters, in functie van de transparantie met het inspectie-instrument, teruggebracht van vijf naar twee. De oorspronkelijke clusters ‘indeling en inrichting van de ruimtes’, ‘uitbreiding met extra materialen en activiteiten’, ‘dagindeling’, ‘personeelsinzet’, en ‘ruimte voor kind-initiatief’ zijn in het definitieve zelfevaluatie-instrument geclusterd via ‘een rijk aanbod’ en ‘een doeltreffende organisatie’. Deze aanpassing heeft geen inhoudelijke gevolgen. Er is m.a.w. niets aan inhoud weggelaten, maar het is eenvoudiger gestructureerd.

De mogelijkheid om in de eerste stap via stellingen of reflectievragen te werken, stelt gebruikers in staat om via twee kanalen informatie te verzamelen en inzicht te vergaren. In een eerste voorstel kreeg het formulier met reflectievragen een optioneel statuut toegekend, teneinde aan de vraag naar een gelaagdheid in de zelfevaluatie tegemoet te komen. De gebruikersgroep adviseerde deze gelaagdheid echter niet expliciet te benoemen in de formulieren, maar het in de handleiding louter te duiden als twee evenwaardige ingangen om een dimensie te verkennen.

De tweede stap ('vaststellen') is een combinatie van het analyseformulier en het onderdeel 'schat jezelf globaal in' uit het proefinstrument. Gebruikers kunnen in het definitieve instrument een globale score toekennen ten aanzien van de hele dimensie op basis van de verkenningsronde in de eerste stap (op basis van stellingen en/of reflectievragen). Hieraan wordt meteen een reflectie gekoppeld over de verantwoording van deze score teneinde verschillende sterktes en aandachtspunten te identificeren.

Aan de hand van de vaststellingen in de voorgaande stap werken gebruikers concrete verbeteracties uit in de derde stap ('actie ondernemen'). Hiertoe beschikken ze over een formulier om doelstellingen te formuleren en deze concreet uit te werken. Er is eveneens plaats voorzien om het resultaat van de ondernomen acties te evalueren. Het formulier om actie te ondernemen is m.a.w. een combinatie van het actieplan en evaluatie- en borgingsformulier uit het proefinstrument.

In samenspraak met de gebruikersgroep werd gezocht naar een visuele voorstelling van de verschillende stappen in het evaluatieproces. Cijfermatige aanduidingen suggereren immers een lineaire afname of vaste volgorde, wat voor het observatie- en reflectieformulier bijvoorbeeld niet aan de orde is.¹⁴ Uiteindelijk werden cirkelvormige pijlen gebruikt om het cyclisch karakter van de stapsgewijze zelfevaluatie te benadrukken.

3.2. Toelichting bij diverse onderdelen van het instrument

In dit onderdeel bespreken we elk formulier van het definitieve zelfevaluatie-instrument.

Oriëntatie bij de start

In de testfase kreeg de gebruikersgroep als opdracht één of meerdere dimensies te evalueren met het proefinstrument. Gebruikers konden zelf bepalen welke dimensie(s) ze hiervoor selecteerden. Hoewel deze vrijblijvendheid door verschillende leden van de gebruikersgroep werd toegejuicht, merkten anderen op dat sommige (zelfstandige) gebruikers meer ondersteuning kunnen gebruiken in het maken van een (geïnformeerde) keuze. Om hieraan tegemoet te komen ontwikkelden we een oriënterend formulier dat peilt naar de interesse in en het bewustzijn van de verschillende dimensies. De oriënteringsvragen leiden gebruikers, eventueel in overleg met collega's, de verantwoordelijke, coach of ondersteuner, naar een passende dimensie. In de formulering van de vragen werd de voorkeur gegeven aan een waarderende aanpak (focus op 'passie' en 'uitdaging' van gebruikers) in plaats van een focus op zwaktes of vastgestelde tekorten uit een inspectiebezoek. Op vraag van de gebruikersgroep werd ook het opzet van het oriëntatieformulier geëxpliciteerd en worden gebruikers doorverwezen naar de introductiepagina van elke dimensie om zich over de inhoud ervan te informeren.

¹⁴ In de testfase werden de observatiestellingen en reflectievragen afzonderlijk van elkaar gebruikt, maar ook in een verschillende volgorde. Vanuit deze (succes)ervaringen adviseerde de gebruikersgroep geen volgorde op te leggen inzake het gebruik van het observatie- en reflectieformulier.

Introductiepagina

Elke dimensie heeft een introductiepagina die meer informatie verschaft over de inhoud van de dimensie via een kernachtige omschrijving en via relevante passages uit het raamwerk. De gebruikersgroep geeft aan dat deze verwijzingen de implementatie van het raamwerk in de praktijk ondersteunen aangezien kinderbegeleiders er vaak nog weinig mee vertrouwd zijn. Er werd ook een afbeelding toegevoegd die de inhoud van de dimensie illustreert.

Suggesties voor afname

Het zelfevaluatie-instrument voorziet voor elke dimensie enkele 'suggesties voor afname'. Deze staan telkens beschreven achter de introductiepagina en verschaffen de gebruiker meer informatie over het opzet van de verschillende formulieren en hoe deze in de praktijk omgezet kunnen worden.. De gebruikersgroep drong er immers op aan een zekere mate van houvast en richting te voorzien zonder exact voor te schrijven hoe gebruikers met het instrument moeten werken. Omwille van het gebruiksgemak werden er in elk hoofdstuk van het instrument suggesties voor afname opgenomen. Gebruikers kunnen bijgevolg met elke dimensie afzonderlijk aan de slag, zonder hiervoor steeds de (aparte) handleiding te moeten raadplegen.

Verkennen via stellingen

Via het eerste verkenningformulier kunnen gebruikers hun praktijk analyseren op basis van stellingen die verschillende aspecten van een dimensie vertegenwoordigen. Gebruikers kunnen zich aan de hand van een vierpuntschaal positioneren ten aanzien van de verschillende stellingen op basis van observatie, reflectie, teamoverleg, enzovoort. De keuze voor een vierpuntschaal dwingt de gebruiker om een positie te kiezen. Men kan zich niet situeren op de neutrale middenpositie (wat bij een vijfpuntschaal wel het geval is).

De gebruikersgroep apprecieert de kwalitatieve duiding die verbonden is met de verschillende scores uit de vierpuntschaal, dewelke gebruikers duidelijkheid verschaft in de noodzakelijkheid van acties.¹⁵

Verkennen via reflectievragen

In het definitief zelfevaluatie-instrument zijn de reflectievragen niet langer gekoppeld aan de verschillende stellingen uit het voorgaande formulier. Om de transparantie tussen het zelfevaluatie- en inspectie-instrument te vergroten werd de structuur van het inspectie-instrument gebruikt om de reflectievragen te structureren. Na een reductie van de reflectievragen (o.a. door overlap weg te werken) werden ze ingedeeld op basis van de clusters en indicatoren van het inspectie-instrument. Zo krijgen gebruikers inzicht in de structuur en inhoud van het inspectie-instrument en maken ze kennis met de gebruikte terminologie. Om de gebruiksvriendelijkheid van het reflectieformulier te vergroten werd er binnen een bundel van reflectievragen telkens een 'hoofdvraag' in vet gezet en aangevuld met extra, verdiepende vragen.

Op vraag van de gebruikersgroep werd in de handleiding ook duidelijkheid verschaft over het opzet van de reflectievragen, o.a. door gebruikers erop te wijzen dat ze een selectie van vragen kunnen maken en deze vervolgens toepassen op een specifieke situatie of de algemene werking.

¹⁵ Een score 1 krijgt volgende beschrijving: 'Dit moet dringend aangepast worden: deze uitspraak is niet van toepassing.', score 2: 'Dit kan beter: de uitspraak is gedeeltelijk van toepassing. Er is nog veel ruimte om te verbeteren.', score 3: 'Dit zit goed: deze uitspraak is voor het grootste deel van toepassing. Er is nog wat ruimte om te verbeteren.' en score 4: 'Dit is een echte kwaliteit: deze uitspraak is volledig van toepassing. Hier is nauwelijks iets aan te verbeteren.'

Vaststellen

Na de verkenning (via stellingen en/of reflectievragen) volgt een fase om vaststellingen te doen. Hiertoe voorziet het instrument voor elke dimensie een formulier waarmee gebruikers een globale inschatting van de kwaliteit maken op een 10-puntenschaal. Hierop volgt, op vraag van de klankbordgroep, meteen een reflectie over de sterktes en aandachtspunten. Deze koppeling beoogt een verantwoording van de toegekende scores om inhoudelijke discussie en reflectie te genereren (in plaats van enkel de score an sich ter discussie te stellen).

Waar gebruikers in het proefinstrument nog een globale beoordeling maakten op een 4-puntenschaal, gebeurt dit in het definitieve instrument op een 10-puntenschaal. De klankbordgroep wilde immers vermijden dat gebruikers van het zelfevaluatie-instrument de beoordeling door Zorginspectie (eveneens op een 4-puntenschaal) zouden contesteren in plaats van er constructief mee aan de slag te gaan. Een 10-puntenschaal laat bovendien meer nuancering en ruimte voor verschillen (bv. in beoordelingen van verschillende kinderbegeleiders) toe. Ze is ook uitermate goed geschikt om oplossingsgericht te coachen. Op vraag van de gebruikersgroep – in de testfase hadden veel gebruikers de indruk dat de globale inschatting over *'iets anders gaat'* – is ook de (abstracte) holistische omschrijving van een lage en hoge score verwijderd en verbinden we de globale beoordeling met de inzichten uit de verkenningfase.

Actie ondernemen

De actie- en evaluatieformulieren uit het proefinstrument zijn geïntegreerd tot één formulier om actie te ondernemen. Op vraag van de gebruikersgroep werd dit formulier eenvoudig en overzichtelijk gehouden. Er is ruimte voorzien om doelen te formuleren, deze concreet uit te werken in acties en het geheel uiteindelijk te evalueren. Waar het proefinstrument nog enkele ondersteunende vragen voorzag in de uitwerking van concrete acties¹⁶, werden deze in het definitieve zelfevaluatie-instrument opgenomen in de 'suggesties voor afname'.

Handleiding

De gebruikersgroep pleitte ervoor een overzichtelijke, beknopte en toegankelijke handleiding te ontwikkelen die gebruikers in staat stelt met het instrument van start te gaan. In dat opzicht is de handleiding grotendeels beperkt tot een beschrijving van concrete, praktische en functionele aspecten inzake de ingebruikname van het instrument (bv. overzicht van de opbouw en inhoud van het instrument, opzet van de verschillende formulieren, enz.). De verschillende onderdelen van de handleiding zijn opgebouwd aan de hand van (potentiële) vragen die gebruikers kunnen hebben bij het gebruik van het instrument. De inhoudsopgave verschaft de gebruiker zodoende een overzicht van de vragen en antwoorden die terug te vinden zijn in de handleiding (zie ook Tabel 4). De volledige handleiding van het zelfevaluatie-instrument is terug te vinden in Deelrapport 7.

Tabel 5. Inhoud van de handleiding van het definitief zelfevaluatie-instrument

Onderdelen in de handleiding
Wat is pedagogische kwaliteit? Wetenschap en waarden Waarom heb je een zelfevaluatie-instrument over pedagogische kwaliteit nodig?
Hoe is het zelfevaluatie-instrument ontwikkeld?
Wat is het doel van dit zelfevaluatie-instrument? Wat zijn de uitgangspunten van de zelfevaluatie? Wie kan het zelfevaluatie-instrument gebruiken? Wat meet het zelfevaluatie-instrument? Wat meet het zelfevaluatie-instrument niet?

¹⁶ Het actieplan kreeg vorm door het wat, wanneer, wie en hoe van de verbeteractie te beschrijven.

Waarom zou je het zelfevaluatie-instrument gebruiken?
Wat is de inhoud van het zelfevaluatie-instrument? Hoe is elke dimensie opgebouwd?
Hoe kan je het zelfevaluatie-instrument gebruiken? Wat doe je ter voorbereiding? Gebruik je het hele instrument of ga je met één of enkele dimensies aan de slag? Hoe kies je één of meerdere dimensies? Hoeveel tijd moet je voorzien? Wie betrek je bij de zelfevaluatie? Hoe kan je met de stellingen en reflectievragen werken? Hoe beoordeel je de stellingen en reflectievragen? Hoe kom je tot conclusies in verband met jouw sterktes en aandachtspunten? Hoe kom je tot goede acties? Hoe en wanneer evalueer je de ondernomen acties? Wanneer is de zelfevaluatie afgerond?

Naast de praktische aspecten inzake de ingebruikname van het instrument biedt de handleiding ook wat (theoretische) achtergrond aan. Het instrument bevat bijvoorbeeld de onderdelen 'Wat is pedagogische kwaliteit?', 'Hoe is het zelfevaluatie-instrument ontwikkeld?' en 'Wat is het doel van dit zelfevaluatie-instrument?'. Op vraag van de gebruikersgroep werd in de handleiding ook het verband tussen het zelfevaluatie-instrument en de regelgeving toegelicht. Hiervoor werd een schematisch overzicht ontworpen.

Verschillende leden van de gebruikersgroep adviseerden om algemene en theoretische toelichtingen op te nemen in een aparte bijlage of digitale databank. Dit zou de omvang van de handleiding immers reduceren en de toegankelijkheid ervan verhogen. Een digitale databank heeft eveneens als voordeel dat er regelmatig updates doorgevoerd kunnen worden, bijvoorbeeld m.b.t. nieuwe ondersteunende materialen. Verschillende leden van de gebruikersgroep wezen er echter op dat niet iedereen in de praktijk even vertrouwd is met of toegang heeft tot het internet. Bovendien leidt deze doorverwijzing er wellicht toe dat veel gebruikers de (belangrijke) inhoudelijke achtergrond niet raadplegen. We hebben het voorstel van een digitale databank of aparte bijlage bijgevolg niet weerhouden.

3.3. Vormelijke aanpassingen

Luchtige en aantrekkelijke lay-out

Elke bijeenkomst met de gebruikersgroep benadrukten de leden het belang van een luchtige en aantrekkelijke lay-out in functie van de implementatie van het instrument in de praktijk. Op basis van de concrete voorstellen die de gebruikersgroep lanceerde, werd een nieuwe vormgeving uitgewerkt. De belangrijkste aanpassingen betreffen: een uniforme opbouw van elke dimensie, een apart formulier voor elke stap in het zelfevaluatieproces, een duidelijke aanduiding van elke stap en visuele voorstelling van het cyclische karakter, wegwerken van overlap en vermijden van te grote tekstblokken, aantrekkelijke bundeling en structurering van vragen, werken met symbolen en kleuren.

De definitieve lay-out gebeurt door Kind & Gezin, geïnspireerd op het uitgewerkte voorstel. De gebruikersgroep adviseert in dat opzicht een soortgelijke vormgeving dan het pedagogische raamwerk (omwille van de herkenbaarheid), rekening te houden met de leesbaarheid van de formulieren bij zwart-witprints en voldoende schrijfruimte te voorzien in elk formulier.

Toegankelijk en wervend taalgebruik

Het taalgebruik in het proefinstrument was voor de meeste gebruikers een drempel. Op basis van die feedback voerden we een eerste taalrevisie door, dewelke gaandeweg werd aangevuld met concrete aanscherpingen vanwege de leden van de gebruikersgroep. Er bestond echter geen eensgezindheid over de mate van abstractie in het taalgebruik en het gebruik van vakjargon: de taal in het zelfevaluatie-instrument mag niet infantiel zijn, maar ook niet te complex. In overleg met de stuurgroep en de gebruikersgroep is ervoor gekozen om mogelijks

onbekende, nieuw en complexe terminologie te behouden, als het relevant is voor de herkenbaarheid met het inspectie-instrument (het gaat dan om begrippen zoals 'cluster', 'dimensie', 'educatieve ondersteuning', enzovoort). Daar hanteren we dezelfde taal in het inspectie- en zelfevaluatie-instrument. Dit zal ook gaandeweg gemeenschappelijke woordenschat worden in de sector. Daar waar de taal nodeloos complex is, is gekozen voor concreet taalgebruik om drempelverlagend te werken (bv. door een begrip zoals 'verbaal' te vervangen door 'praten/uitleggen' en via actief in plaats van passief taalgebruik). De laatste taalrevisie gebeurde in samenspraak met de cel 'Communicatie' binnen Kind & Gezin.

De gebruikersgroep uitte ook haar bezorgdheid over de aanspreekvorm die vervat zat in de stellingen. Waar in de proefversie nog afwisselend de jij-vorm en 'de begeleider' werd gehanteerd, zijn de stellingen in het definitieve instrument (waar mogelijk)¹⁷ verwoord in de 'ik-vorm'. Op die manier voelen kinderbegeleiders zich rechtstreeks aangesproken. In de handleiding werd echter ook een passage¹⁸ opgenomen die duidelijk maakt dat de stellingen niet per se de focus moeten leggen op individuele kinderbegeleiders. Het zelfevaluatie-instrument wil immers het geheel aan ervaringen die kinderen opdoen in kaart brengen, hetgeen voor groepen met meerdere kinderbegeleiders impliceert dat de zelfreflectie in team gebeurt.

¹⁷ De stellingen werden omgevormd naar de 'ik-vorm' wanneer ze betrekking hebben op het handelen van een kinderbegeleider. Deze aanpassing heeft dus voornamelijk betrekking op de dimensies van emotionele en educatieve ondersteuning.

¹⁸ Volgende passage werd opgenomen in de handleiding: *'Indien je in een groep staat met meerdere kinderbegeleiders, maak je de zelfevaluatie best in team. Elke kinderbegeleider heeft een eigen begeleidersstijl en dus ook een andere invloed op de kinderen. Het is belangrijk om deze verschillen in kaart te brengen. De bedoeling van het instrument is om zicht te krijgen op de kwaliteit zoals die door alle kinderen in de leefgroep ervaren wordt.'*

Bijlagen

Bijlage 1 – Illustratie van evaluatieformulieren in het proefinstrument

Figuur 1. Illustratie van observatiefiche in het proefinstrument (deel 1)

Dimensie 3: Emotionele ondersteuning

1. Observatiefiches

1.1. Positieve relaties

Wat is het?

Kinderen ontwikkelen zich altijd in relatie tot andere kinderen en volwassenen. Warme, veilige relaties dragen bij tot een gevoel van emotionele basisveiligheid. Het zijn relaties die verbinden. Begeleiders kunnen die relaties actief ondersteunen door een warme en ontspannen sfeer te creëren en respectvol met kinderen om te gaan. De meeste kinderen hebben een goede band met de begeleider(s) en andere kinderen.

Waar sta ik?

1 = helemaal niet akkoord - 2 = eerder niet akkoord - 3 = eerder akkoord - 4 = helemaal akkoord	1	2	3	4
De relatie tussen jou en de kinderen is uitgesproken positief. Er zijn veel aanwijzingen van warme, ondersteunende en verbindende relaties tussen de kinderen en jezelf.	☐	☐	☐	☐
Kinderen gaan op een positieve manier met elkaar om. Ze tonen interesse in elkaar, helpen elkaar, tonen plezier in het samenzijn en zoeken elkaar op.	☐	☐	☐	☐
Je toont voortdurend respect voor de kinderen. Je gebruikt een warme en kalme stem, respectvolle taal en communicatie. Kinderen worden persoonlijk aangesproken.	☐	☐	☐	☐
Jijzelf en de kinderen hebben het naar hun zin in de leefgroep. Het gaat er prettig aan toe en jullie hebben plezier in het samenzijn. Jij bent vaak enthousiast en toont verbale en fysieke affectie. De globale sfeer is prettig.	☐	☐	☐	☐
Notities:				

Schat jezelf globaal in

Score 1	Score 2	Score 3	Score 4
De globale sfeer is onaangenaam, gelaten, onrustig of gespannen. Kinderen en/of volwassenen durven zichzelf niet te zijn, lijken op hun hoede, zijn zelden spontaan. Er zijn weinig momenten dat kinderen en volwassenen tonen dat ze genieten van het samenzijn. Er zijn weinig betekenisvolle relaties tussen kinderen onderling en met de begeleiders. Kinderen komen eerder passief en afwachtend over of er is vaak sprake van geschillen, escalerende frustraties en negativiteit bij kinderen en/of volwassenen (gepriktheid, boos, harde stem, schreuwen, dreigen, straffen, sarcasme, vermeden,...). Begeleiders respecteren kinderen niet altijd en stellen zich vaak boven het kind.			De globale sfeer is prettig. Er zijn frequente momenten van warmte, plezier, enthousiasme en geregenheid. Kinderen en volwassenen reageren spontaan, durven zichzelf te zijn. Het gaat het plezierig aan toe. Zowel kinderen als volwassenen tonen op vele momenten dat ze genieten van het samenzijn. De relatie tussen begeleiders en kinderen en tussen kinderen onderling zijn uitgesproken positief. Begeleiders gaan voortdurend respectvol om met kinderen nemen kinderen nu serieus. Ook kinderen onderling hebben vaak positieve, warme en ondersteunende interacties. Kinderen helpen en ondersteunen elkaar vaak.

Figuur 2. Illustratie van observatiefiche in het proefinstrument (deel 2)

Verdere reflectie

1 = helemaal niet akkoord - 2 = eerder niet akkoord - 3 = eerder akkoord - 4 = helemaal akkoord	1	2	3	4
De relatie tussen jou en de kinderen is uitgesproken positief. Er zijn veel aanwijzingen van warme, ondersteunende en verbindende relaties tussen de kinderen en jezelf.	☐	☐	☐	☐

- Leg je gemakkelijk contact met Individuele kinderen?
- In welke mate maak je deel uit van de groep? Zijn er dagelijks vaak momenten dat je geniet van wat er gebeurt en wat kinderen doen? Speel je vaak mee met kinderen? Ben je beschikbaar voor kinderen die jouw aandacht willen?
- In welke mate heb je frequent Individuele aandacht voor elk kind, is er langdurig gedeelde aandacht, ben je fysiek nabij (op kindhoogte, maakt oogcontact,...)? In welke mate kan je mentaal helemaal bij het spel van kinderen zijn en ongedwongen meespeelen? In welke mate kan je oprechte interesse tonen in interacties met Individuele kinderen?
- In welke mate zijn er dagelijks frequent gezellige één-op-éénmoment tussen jou en Individuele kinderen? (bijv. tijdens het verzorgingsmoment, het instoppen,...)? In welke mate wordt het aankomen in de opvang en het vertrek begeleid voor kinderen? In welke mate worden kinderen Individueel en persoonlijk verwelkomd bij aankomst en uitgezwaaid bij vertrek?
- In welke mate kan je tijd en aandacht geven aan het wennen van en aan elk nieuw kind en na een lange afwezigheid? In welke mate kan hier een geïndividualiseerd wenverloop doorlopen worden, op maat van wat het kind nodig heeft?
- In welke mate spiegel je de emoties van kinderen? In welke mate stem je emoties af op de emoties van kinderen. Lukt het je goed mee te leven met wat kinderen ervaren en beleven?

1 = helemaal niet akkoord - 2 = eerder niet akkoord - 3 = eerder akkoord - 4 = helemaal akkoord	1	2	3	4
Kinderen gaan op een positieve manier met elkaar om. Ze tonen interesse in elkaar, helpen elkaar, tonen plezier in het samenzijn en zoeken elkaar op.	☐	☐	☐	☐

- In welke mate lijken kinderen zich bewust van nieuwe kinderen die aankomen in de groep en wordt er enthousiast gereageerd? In welke mate zijn er onderlinge relaties tussen de kinderen? Begroeten kinderen elkaar spontaan? Kennen ze elkaars naam? Zoeken ze elkaar veelvuldig op? In welke mate besteed je bewust aandacht aan relaties tussen kinderen? In welke mate bevordert je actief positieve interacties tussen kinderen door hier bewust situaties voor te creëren?
- In welke mate tonen kinderen begrip en affectie naar elkaar? In welke mate troosten ze elkaar, helpen ze elkaar,...?
- Reageer je systematisch en positief op de spontane interacties die zich tussen kinderen voordoen?

1 = helemaal niet akkoord - 2 = eerder niet akkoord - 3 = eerder akkoord - 4 = helemaal akkoord	1	2	3	4
Je toont voortdurend respect voor de kinderen. Je gebruikt een warme en kalme stem, respectvolle taal en communicatie. Kinderen worden persoonlijk aangesproken.	☐	☐	☐	☐

- Heb je dagelijks veelvuldige wederkerige interacties met Individuele kinderen? Spreek je kinderen systematisch Individueel en bij de juiste naam aan? Let je erop niet over het hoofd van kinderen heen praten? Hoe vaak zijn er momenten dat kinderen niet Individueel maar als groep worden aangesproken? Zijn er frequent momenten dat je niet met kinderen praat, suggesties geeft (bijv. willen we..., zullen we nu...) maar hen eerder 'commandeert' wat ze moeten doen?
- In welke mate hanteer je zelf een respectvol taalgebruik naar kinderen (woorden zoals, a.u.b., dank u wel,...)? Spreek je kinderen voortdurend aan met een kalme rustige stem? Zijn er soms stemverheffingen nodig?
- Hoe ga je om met de thuishalen van kinderen? Reageer je systematisch respectvol op uitingen van kinderen in hun thuishaal?
- Ben je je bewust van de impact van je lichaamshouding en handelingen op kinderen? Is die afgestemd op kinderen? Kondig je systematisch je handelingen ten aanzien van kinderen aan, verwoord je – ook bij baby's – wat je zal doen? Zijn je handelingen voorspelbaar voor kinderen?
- Stimuleer je kinderen systematisch om respectvol met elkaar om te gaan? Waarop let je dan precies?

Figuur 3. Illustratie van balansformulier in het proefinstrument
Balans: overzicht van alle dimensies samen

Datum :

Periode (joker maand en jaars) :

Vorige observatie dateert van: (joker maand en jaars) :

	SCORE	STERKTES	AANDACHTSPUNTEN
DIMENSIE 1 Welbevinden			
DIMENSIE 2 Betrokkenheid			
DIMENSIE 3 Emotionele ondersteuning			
DIMENSIE 4 Educatieve ondersteuning			
DIMENSIE 5 Omgeving			
DIMENSIE 6 Samenwerken met gezinnen en respect voor de maatsch. diversiteit			

Algemeen besluit Lv.m. de balans
 Wat bevat je i.v.m. de totale pedagogische kwaliteit in de leefgroep? Wat zijn je sterktes?
 Waarover maak je je zorgen? Wat zijn aandachtspunten?
 Sluit dit overzicht aan bij de vaststellingen van Zorginspectie?

In welke dimensie(s) wil je eerst actie ondernemen?
 Welke dimensies scoren het laagst? Welke dimensies bevatten veel aandachtspunten en zorgen?
 Welke dimensies zijn voor verbetering vatbaar volgens Zorginspectie?
 Zie je verbanden tussen dimensies? Kan je door bepaalde verbeteracties meerdere dimensies tegelijk verbeteren?

Figuur 4. Illustratie van actieplan in het proefinstrument

Actieplan

Datum :

Leefgroep:

Werkpunten voor de periode van tot(noteer maand en jaar)

Vorige observatie dateert van: (noteer maand en jaar) :

WERKPUNT (nummer systematisch, bijv. WT.1 is werkpunt 1 van evaluatie 1)

We willen ervoor zorgen dat.....

DOEL

Waarom kies je dit actiepunt? Wat wil je bereiken? In welke richting is verandering gewenst? Wat is hier in het verleden reeds rond gebeurd (wat was succesvol? Wat liep fout?)?

ACTIES				
Wat ga je doen?	Wanneer?	Wie voert uit?	Welke middelen nodig?	Resultaat?
<small>Noteer concrete acties. Hoe ga je te werk? Welke stappen zet je?</small>	<small>Wanneer plan je deze actie?</small>	<small>Wie is verantwoordelijk?</small>	<small>Welke ondersteuning, materialen of middelen zijn nodig?</small>	<small>Evalueer van de actie. Was ze succesvol? Waarom (niet)? Wat heb je eruit geleerd?</small>

EVALUATIE

De evaluatie van het werkpunt gebeurt op (noteer datum):

Is dit werkpunt gerealiseerd (wat is succesvol? Wat liep fout?)?

Wat is de impact van dit werkpunt op kinderen, personeel en/of de voorziening? Welke vervolgacties heb je in gedachte?

Is er vooruitgang ten opzichte van de vorige zelfevaluatie?

Figuur 5. Illustratie van evaluatie- en borgingsformulier in het proefinstrument

Overzicht en planning volgende evaluatie

Start zelfevaluatie <small>Noteer de datum van start zelfevaluatiecyclus</small>	Geëvalueerde dimensies	Inventarisatie van werkpunten	Resultaat van evaluatie
...../...../.....	☐ Welbevinden ☐ Betrokkenheid ☐ Emotionele ondersteuning ☐ Educatieve ondersteuning ☐ Omgeving ☐ Samenwerken met gezinnen en respect voor de maatsch. diversiteit	WT.1 WT.2 WT.3 WT.4 WT.5	
...../...../.....	☐ Welbevinden ☐ Betrokkenheid ☐ Emotionele ondersteuning ☐ Educatieve ondersteuning ☐ Omgeving ☐ Samenwerken met gezinnen en respect voor de maatsch. diversiteit	WT.1 WT.2 WT.3 WT.4 WT.5	
...../...../.....	☐ Welbevinden ☐ Betrokkenheid ☐ Emotionele ondersteuning ☐ Educatieve ondersteuning ☐ Omgeving ☐ Samenwerken met gezinnen en respect voor de maatsch. diversiteit	WT.1 WT.2 WT.3 WT.4 WT.5	

Bijlage 2 – Samenstelling gebruikersgroep

Functie en organisatie	Naam
Organisator van kinderopvang – 't Patjoepelke Lokeren	Joos Anne-Marie
Verantwoordelijke van een grootschalig kinderdagverblijf – KULeuven	Marina Degreef
Organisator van opvang in grootstedelijke context – Elmer	Sonja Cassiman
Organisator van grootschalige zelfstandige opvang – Sprankel	Mieke Houttekier
Beleidscoördinator – GO! Kinderopvang en VierHoog	Heidi Desmet
Supervisor – Partena Kinderopvang	Lisa Degrève
Dienstverantwoordelijke Felies	Linda Govaerts
Dienstverantwoordelijke vzw ballonnetje	Wendy Cleys
Inclusiecoach Centrum Inclusieve Kinderopvang – Stad Gent	Neelke Dewulf
Pedagogische ondersteuner met breder ervaring in vorming en begeleiding – Knisper VCOK	Domien De Schrijver
Pedagogische ondersteuner met brede ervaring in vorming en begeleiding – Knisper CEGO vzw	Laura Eeckeles
Pedagogische ondersteuner van grote koepel – Leren@Vaart	Griet Suys
Pedagogische ondersteuner gelieerd met opleiding – XZEKOO Artevelde	Fleur Gauquie
Taalondersteuner met ervaring in complexe meertalige en grootstedelijke (Brusselse) context – VGC	Marie Lindemans